
НАУКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ І СУСПІЛЬСТВА

УДК 330.341.1(477)

В. М. Головатюк

Трансформація євроінтеграційного потенціалу національної економіки

Інвестиційну привабливість інноваційної сфери української економіки порівняно з країнами-членами ЄС досліджено за даними індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI) (2009–2016 роки) та його фактор-складовими, а також сумарного інноваційного індексу (SII) Європейського інноваційного табло (2010–2014 роки). Хоча позиція України за інтегральним GCI та його фактор-складовими впродовж 2009–2016 років має тенденцію до покращення, економіка України виглядає досить скромно у порівнянні з економіками країн-членів ЄС за оцінками як GCI, так і SII. За інноваційністю економіки Україна знаходиться на далекій периферії від країн – інноваційних лідерів ЄС. Утім оцінки соціально-економічного середовища України за GCI з 2011 по 2016 рік повністю вписувались у відповідні сегменти оцінок для країн-членів ЄС. Це означає, що Україна не може вважатись генератором непередбачуваних невизначеностей і загроз при її інтеграції в європейський соціально-економічний та науково-інноваційний простір і, відповідно, не створює умов для погіршення його інвестиційної привабливості. Дослідження доводить, що в контексті сучасного світового розвитку для соціально-економічного середовища України беззаперечно є необхідність формування нової парадигми науково-технологічної та інноваційної політики, яка була б спрямована на сприяння інноваційно-творчій діяльності усіх верств населення та нарощування її соціальної маси.

Стаття є продовженням вивчення особливостей механізмів інтеграції України в соціально-економічне середовище ЄС, розглянутих у статті «Інноваційність української економіки в контексті європейської інтеграції»¹.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інвестиційна привабливість, науково-інноваційна політика, соціально-економічне середовище, глобальний індекс конкурентоспроможності, фактор-складова, соціальний потенціал інноваційного розвитку.

Постановка проблеми. В сучасному глобалізованому світі проблема інноваційного економічного розвитку стає дедалі вагомішою, особливо після світової кризи 2008–2009 років. Інноваційна модель економічного розвитку країн сьогодні неможлива без активної міжнародної співпраці та інтеграції, оскільки

внутрішні ресурси вже не спроможні забезпечувати конкурентоспроможний розвиток національного науково-інноваційного потенціалу.

З Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року пріоритетом національної політики є інтеграція в Європейський Союз. Вже на другий день після національного референдуму (1 грудня 1991 року) в Декларації Європейських Співтовариств щодо України, в якому відмічено демократичний характер

© В. М. Головатюк, 2016

¹ Головатюк В. М. Інноваційність української економіки в контексті євроінтеграції / В. М. Головатюк / Наука та наукознавство. – 2015. – № 4. – С. 3–15.

Всеукраїнського референдуму, пролунав «заклик до України підтримувати з ЄС відкритий і конструктивний діалог, спрямований на забезпечення виконання всіх колишніх зобов'язань Союзу РСР» [1].

Послідовність влади у реалізації означеної політики обумовила схвалення Верховною Радою України 2 липня 1993 року «Основних напрямів зовнішньої політики України» [2]. В цьому документі, у розвиток принципових положень, визначених Актом проголошення незалежності України, наголошено, що саме «розбудова стосунків із західноєвропейськими державами створить умови для відновлення давніх політичних, економічних, культурних, духовних зв'язків України з європейською цивілізацією, прискорення демократизації, проведення ринкових реформ та оздоровлення національної економіки», а перспективною метою є повне членство України в Європейському Співтоваристві.

У цьому контексті важливо розглянути особливості розвитку науково-інноваційного потенціалу української економіки та економік ЄС у спільному соціально-економічному вимірі, щоб на цій основі оптимізувати механізми інтеграції України в європейське соціально-економічне середовище, адаптувавши відповідним чином національну інноваційну політику.

Державна інноваційна політика України має враховувати ключові прагнення європейської спільноти, задекларовані стратегією ЄС «Європа 2020» та програмою «Горизонт – 2020». Серед них, зокрема, визначено прагнення зробити Європу більш привабливою для наукової діяльності й інвестування у наукові дослідження та інновації, що відповідає ініціативі ЄС щодо створення Інноваційного Союзу [3]. Таким чином, логічно було б розглянути проблему розвитку науково-інноваційної сфери української економіки та економік ЄС у контексті концепції інвестиційної привабливості.

Аналіз зарубіжних [4; 5] та вітчизняних [6; 7] публікацій показує, що проблема інвестиційної привабливості інноваційної сфери продовжує залишатись

актуальною для всебічного вивчення та осмислення її ролі в сучасних умовах економічного розвитку.

Метою дослідження є вивчення особливостей інвестиційної привабливості інноваційної сфери української економіки в контексті інноваційного розвитку економік країн-членів ЄС на сучасному етапі.

Результати дослідження. Соціально-економічними умовам інноваційного розвитку української економіки постійно приділялась увага влади ще з перших років незалежності [8; 9]. Утім рівень інноваційності та конкурентоспроможності української економіки суттєво поступається рівню інноваційного розвитку провідних європейських та інших країн. Про це, зокрема, засвідчують розрахунки індексу глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) країн світу, які виконуються Всесвітнім економічним форумом (ВЕФ) [10].

За іншими методологіями оцінювання конкурентоспроможності країн світу українська економіка також не серед лідерів. Наприклад, за рейтингом конкурентоспроможності країн світу, який розраховується Інститутом менеджменту (Institute of Management Development, Лозанна, Швейцарія), Україна в 2016 році посіла 59 місце із 61 можливих, набравши 46,512 бала зі 100 можливих [11]. Цей показник краще, ніж у 2015 році, на 4,526 бала і на одну позицію. У 2015 році у цьому рейтингу Україна посідала 60 місце із 61 можливих, набравши 41,986 бала також зі 100 можливих. У аналогічному рейтингу 2014 року Україна мала кращі позиції, ніж у 2016 році – 49 позицію із 60 можливих з 50,872 балами зі 100 можливих.

Вибір даних ВЕФ для аналізу інноваційності української економіки та економік країн-членів ЄС обумовлений декількома аспектами.

По-перше, за методологією ВЕФ GCI вимірює конкурентоспроможність країни в залежності від рівня інноваційності її економіки, оцінюваної субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу», який має різний ваговий

коефіцієнт в залежності від стадій розвитку економіки.

По-друге, конкурентоспроможність та інноваційність національної економіки визначаються й тими трансформаційними процесами, що відбуваються в суспільстві під впливом «відносно незалежних і водночас системно пов'язаних одна з одною макрохарактеристик», а саме рівня його «людського потенціалу, якості соціально-групової структури та ефективності інституціональної системи» [12, с. 13], соціального потенціалу інноваційного економічного розвитку [13; 14; 15; 16], що враховується методологією ВЕФ.

На думку Т. І. Заславської та В. О. Ядова, «конкурентоспроможність фундаментально залежить від спроможності суспільств до адекватної відповіді на несподівані виклики самого різного типу – природні, політичні, економічні, соціальні тощо. <...> Прагнення до підвищення своєї конкурентоспроможності рівною мірою характеризує розвиток суспільств, які поступово модернізуються, так і суспільств, які переживають глибоку трансформацію, системну зміну базових характеристик, що призводить, в кінцевому підсумку, до зміни їх соціальної природи» [12, с. 12].

Сучасний цивілізаційний поступ національних суспільств насамперед обумовлюється притаманним їм рівнем соціально-інноваційної активності різних груп населення. За методологією GCI означений феномен реалізується в тому, що всі досліджувані країни класифікуються на 5 груп залежно від стадій інноваційного розвитку. З 2012 року українська економіка класифікується у третій групі (друга стадія розвитку) країн, орієнтованих на ефективність. До неї входять економіки, ВВП яких на душу населення знаходиться у сегменті 3000–8999 дол. США (ваговий коефіцієнт субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» – 10%).

По-третє, як вважають М. Портер, Д. Сакс та Д. МакАртур [17], інструментарій GCI створює можливості для удосконалення макроекономічної та іннова-

ційної політики національних економік, забезпечуючи їм у такий спосіб високі темпи безперервного економічного зростання. Це досягається «дослідженням того, якою мірою GCI сприяє екстраполяції в майбутнє моделі зростання в недавньому минулому» [18, с. 35].

За даними ВЕФ 2015–2016 рр. Україна за інтегральним GCI мала 79 ранг зі 140 країн (4,03 бала із 7 можливих) (табл. 1). За субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу», за яким безпосередньо оцінюється інноваційність економік світу, Україна мала значно кращу оцінку – 72 ранг (3,55 бала). Зміни рейтингу України в GCI за 2015–2016 рр. у порівнянні з попередніми роками наведено в табл. 2.

Як видно з табл. 2, у порівнянні з попереднім рейтингом 2014–2015 років, в якому Україна посідала 76 місце із 144 країн (4,14 бала), позиції української економіки дещо погіршилися (на 3 пункти). Проте за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» Україна має кращі позиції, ніж у 2014–2015 роках – 72 місце (покращення на 20 пунктів) з 3,55 балами (покращення на 0,14 пункта). У порівнянні з рейтингом 2013–2016 років ранг України за GCI покращився на 5 пунктів, а бальна оцінка погіршилась на 0,02 пункта. Водночас за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу» ранг покращився на 23 пункти, а бальна оцінка – на 0,18 пункта. Таким чином, можна вважати, що впродовж останнього трьохрічного періоду характерною була тенденція до покращення інноваційної привабливості соціально-економічного середовища України.

Аналіз динаміки змін GCI України впродовж 2011–2016 років показує, що його бальна оцінка покращилась на 0,03 пункта (з 4,0 до 4,03 бала). За цей самий період покращився на 3 пункти і ранг України за GCI (з 82 до 79 рангу). Тому можна вважати, що загальна тенденція GCI для України свідчить про покращення інноваційно-інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища української економіки.

Таблиця 1
Динаміка рейтингу України в індексі глобальної конкурентоспроможності (фактор-складові), 2009–2016 рр.

Моніторинг	2009–2010		2010–2011		2011–2012		2012–2013		2013–2014		2014–2015		2015–2016	
	Ранг	Вал	Ранг	Вал	Ранг	Вал	Ранг	Вал	Ранг	Вал	Ранг	Вал	Ранг	Вал
Показники, роки														
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Число країн	133		139		142		144		148		144		140	
GCI	82	3,95	89	3,90	82	4,00	73	4,14	84	4,05	76	4,14	79	4,03
I. Субіндекс «базові вимоги»	94	3,96	102	3,92	98	4,18	79	4,35	91	4,27	87	4,36	101	4,08
1. Інституції	120	3,10	134	2,96	131	2,98	132	3,13	137	2,99	130	2,98	130	3,07
2. Інфраструктура	78	3,39	68	3,83	71	3,87	65	4,10	68	4,07	68	4,16	69	4,07
3. Макроекономічне середовище	106	3,96	132	3,2	112	4,21	90	4,4	107	4,2	105	4,14	134	3,12
4. Охорона здоров'я та початкова освіта	68	5,41	67	5,7	74	5,64	62	5,78	62	5,84	43	6,14	45	6,06
II. Субіндекс «підсилювачі ефективності»	68	4,05	72	3,98	74	4	65	4,11	71	4,01	67	4,11	65	4,09
5. Вища освіта та професійна підготовка	46	4,38	46	4,61	51	4,58	47	4,7	43	4,75	40	4,93	34	5,03
6. Ефективність ринку товарів	109	3,74	129	3,53	129	3,58	117	3,82	124	3,81	112	3,99	106	4,02
7. Ефективність ринку праці	49	4,57	54	4,54	61	4,44	62	4,44	84	4,18	80	4,12	56	4,33
8. Рівень розвитку фінансового ринку	106	3,56	119	3,31	116	3,39	114	3,52	117	3,46	107	3,54	121	3,18
9. Технологічна готовність	80	3,37	83	3,37	82	3,47	81	3,6	94	3,28	85	3,5	86	3,45
10. Розмір ринку	29	4,67	38	4,53	38	4,54	38	4,6	38	4,6	38	4,58	45	4,54
III. Субіндекс «фактори розвитку та інноваційного потенціалу»	80	3,42	88	3,3	93	3,29	79	3,43	95	3,36	92	3,41	72	3,55
11. Рівень розвитку бізнесу	91	3,63	100	3,48	103	3,48	91	3,7	97	3,68	99	3,66	91	3,70
12. Інновації	62	3,21	63	3,11	74	3,11	71	3,16	93	3,03	81	3,16	54	3,41

Джерело: розроблено автором за [19]

Таблиця 2

Рейтинг України в індексі глобальної конкурентоспроможності, 2015–2016 рр. у порівнянні з попередніми роками (фактор–складові)

Моніторинг	15–16/14–15 краще/гірше		15–16/13–14 краще/гірше		15–16/12–13 краще/гірше		15–16/11–12 краще/гірше		15–16/10–11 краще/гірше		15–16/09–10 краще/гірше	
	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал	Ранг	Бал
Показники, роки												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Індекс GCI	-3	-0,11	5	-0,02	-6	-0,11	3	0,03	10	0,13	3	0,08
I. Субіндекс «базові вимоги»	-14	-0,28	-10	-0,19	-22	-0,27	-3	-0,10	1	0,16	-7	0,12
1. Інституції	0	0,09	7	0,08	2	-0,06	1	0,09	4	0,11	-10	-0,03
2. Інфраструктура	-1	-0,09	-1	0,00	-4	-0,03	2	0,20	-1	0,24	9	0,68
3. Макроекономічне середовище	-29	-1,02	-27	-1,08	-44	-1,28	-22	-1,09	-2	-0,08	-28	-0,84
4. Охорона здоров'я та початкова освіта	-2	-0,08	17	0,22	17	0,28	29	0,42	22	0,36	23	0,65
II. Субіндекс «підсилювачі ефективності»	2	-0,02	6	0,08	0	-0,02	9	0,09	7	0,11	3	0,04
5. Вища освіта та професійна підготовка	6	0,10	9	0,28	13	0,33	17	0,45	12	0,42	12	0,65
6. Ефективність ринку товарів	6	0,03	18	0,21	11	0,20	23	0,44	23	0,49	3	0,28
7. Ефективність ринку праці	24	0,21	28	0,15	6	-0,11	5	-0,11	-2	-0,21	-7	-0,24
8. Рівень розвитку фінансового ринку	-14	-0,36	-4	-0,28	-7	-0,34	-5	-0,21	-2	-0,13	-15	-0,38
9. Технологічна готовність	-1	-0,05	8	0,17	-5	-0,15	-4	-0,02	-3	0,08	-6	0,08
10. Розмір ринку	-7	-0,04	-7	-0,06	-7	-0,06	-7	0,00	-7	0,01	-16	-0,13
III. Субіндекс «фактори розвитку та інноваційного потенціалу»	20	0,14	23	0,19	7	0,12	21	0,26	16	0,25	8	0,13
11. Рівень розвитку бізнесу	8	0,04	6	0,02	0	0,00	12	0,22	9	0,22	0	0,07
12. Інновації	27	0,25	39	0,38	17	0,25	20	0,30	9	0,30	8	0,20

Джерело: розроблено автором за [19]

Загалом аналіз даних п'ятирічного періоду з 2011 по 2016 рік засвідчує, що привабливість соціально-економічного середовища України покращилась за більшістю оцінок фактор-складових GCI, як за рангом, так і за балами. Одночасно за величиною рангу і за бальною оцінкою вона погіршилася лише за трьома із 12 фактор-складових GCI. Так, за «макроекономічним середовищем» ранг погіршився на 22 пункти, за «рівнем розвитку фінансового ринку» – на 5 пунктів, «технологічною готовністю» економіки – на 4 пункти. Бальні оцінки погіршилися за «макроекономічним середовищем» на 1,09 пункта, за «рівнем розвитку фінансового ринку» – на 0,21 пункта, за «технологічною готовністю» економіки – на 0,02 пункта.

За фактор-складовою «розмір ринку» ранг покращився на 7 пунктів, а бальна оцінка залишилась без змін. І лише за фактор-складовою «ефективність ринку праці» ранг покращився на 5 пунктів, а бальна оцінка погіршилася на 0,11 пункта.

Слід звернути увагу на таку методологічну особливість GCI: погіршення оцінок фактор-складової за рангом (балами) не означає одночасного погіршення за нею і бальних оцінок (рангу), хоча і не виключає таку можливість. Це певною мірою ускладнює виявлення загальної тенденції динаміки змін соціально-економічного середовища за цими факторами.

Тим не менше, при порівнянні даних GCI у короткостроковому періоді (даних 2015–2016 років з даними 2014–2015 років) можна виявити ту ж саму особливість, що була характерною для п'ятирічного періоду. Вона полягає в тому, що одночасно, як за величиною рангу, так і бальними оцінками, погіршилися 6 із 12 оцінок фактор-складових GCI. Тобто число таких фактор-складових не перевищує 50% загального їх числа.

Що стосується субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу», то у 2015–2016 роках порівняно з 2014–2015 роками ранг за ним покращився на 20 пунктів, а відповідна бальна оцінка –

на 0,14 пункту. Для середньострокового періоду (2015–2016 – 2011–2012) також є характерним покращення означеного субіндексу: його ранг покращився на 21 пункт, а бальна оцінка – на 0,26 пункта.

Характерним є покращення оцінок і для фактор-складових субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу». Так, у короткостроковому періоді ранг фактор-складової «рівень розвитку бізнесу» покращився на 8 пунктів (бальна оцінка покращилась на 0,04 пункта), а ранг фактор-складової «інновації» – на 27 пунктів (бальна оцінка покращилась на 0,25 пункта). У середньостроковому періоді ранг фактор-складової «рівень розвитку бізнесу» покращився на 12 пунктів (бальна оцінка покращилась на 0,22 пункта), а ранг фактор-складової «інновації» – на 20 пунктів (бальна оцінка покращилась на 0,30 пункта).

Враховуючи особливості динаміки оцінок 12 фактор-складових GCI у короткостроковому періоді (порівняння даних 2015–2016 років з даними 2014–2015 років) та середньостроковому періоді (порівняння даних 2015–2016 років з даними 2011–2012 років), можна припустити, що енергія української економіки останніми роками була спрямована хоча і на малопомітну, але все-таки тенденцію до поліпшення інноваційно-інвестиційної привабливості й, відповідно, конкурентоспроможності. Аналогічна тенденція характерна й для субіндексу «фактори розвитку та інноваційного потенціалу».

У цьому контексті доцільно звернути увагу на те, що як у короткостроковому, так і у середньостроковому періоді погіршувалися оцінки «технологічної готовності» української економіки. Це свідчить, що науково-інноваційна сфера України є малоефективною й малопривабливою, а тому слабко сприяє покращенню інноваційно-інвестиційної привабливості соціально-економічного середовища за цією ознакою. За таких умов навіть географічно близьке розташування України до економічно розвинених країн не створює повною мірою того зиску від можливого «абсорбування» капіталу та технологій багатих економік, який міг

би впливати на зростання інноваційного потенціалу національної економіки, бо не відбувається достатньо ефективного накопичення ресурсів людського капіталу та соціального потенціалу інноваційного економічного розвитку. Вони, у свою чергу, мають вирішальне значення для стимулювання технологічних й організаційних інновацій, які сприяють довгостроковому економічному зростанню.

Загалом привабливість соціально-економічного середовища України за оцінками GCI суттєво поступається провідним економікам світу. Так, до першої десятки світових технологічних лідерів у рейтингу 2015–2016 років, як і 2014–2015 років, увійшли одні й ті ж самі країни: Швейцарія (5,76 і 5,70 бала за інтегральним GCI (1 ранг); 5,78 (1 ранг) і 5,74 (1 ранг) бала за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного потенціалу»); Сінгапур (відповідно, 5,68 і 5,65 бала; 5,19 (11 ранг) і 5,13 (11 ранг) бала); США (5,61 і 5,54 бала; 5,59 (4 ранг) і 5,54 (5 ранг) бала); Німеччина (5,53 і 5,49 (5 ранг) бала; 5,61 (3 ранг) і 5,56 (4 ранг) бала); Нідерланди (5,50 і 5,45 (8 ранг) бала; 5,46 (6 ранг) і 5,41 (6 ранг) бала); Японія (5,47 і 5,47 бала; 5,66 (2 ранг) і 5,68 (2 ранг) бала); Гонконг (5,46 і 5,46 бала; 4,80 (23 ранг) і 4,75 (23 ранг) бала); Фінляндія (5,45 і 5,50 (4 ранг) бала; 5,50 (5 ранг) і 5,57 (3 ранг) бала); Швеція (5,43 і 5,41 (10 ранг) бала; 5,45 (7 ранг) і 5,38 (7 ранг) бала); Великобританія (5,43 і 5,41 (9 ранг) бала; 5,28 (9 ранг) і 5,21 (8 ранг) бала). За класифікацією ВЕФ усі вони є інноваційно-орієнтованими економіками.

Серед означених 10 країн – технологічних лідерів, 8 економічно розвинених економік та 2 країни, що розвиваються (класифікація Світового банку [20]). П'ять із них є країнами-членами ЄС: Фінляндія, Німеччина та Швеція – лідери інновацій за класифікацією Європейського інноваційного табло, Нідерланди та Великобританія – інноваційні послідовники [21]. Наведене засвідчує, що оцінки української економіки, як загалом за GCI, так і за субіндексом «фактори розвитку та інноваційного по-

тенціалу», все ще відповідають далекій периферії від світових технологічних лідерів. Водночас європейський політиком надає вагоме значення інтеграційним соціально-економічним можливостям України. Зокрема, за оцінками Р. Проді, Україна, маючи населення з високим рівнем освіти, досвідчених інженерів програмного забезпечення, висококваліфікованих промислових робітників, а також інформаційні та високотехнологічні галузі, спроможна допомогти Європі перетворитися на світовий інформаційний центр знань [22].

Підсумовуючи аналіз даних GCI упродовж 2009–2016 років, можна переконатися, що соціально-економічне середовище України має тенденцію до покращення інноваційно-інвестиційної привабливості, але все ще залишається інноваційно-периферійним стосовно економічно-розвинених європейських економік. З погляду на це євроінтеграційна політика України має ґрунтуватися на результатах ретельного вивчення відмінностей між факторами, що обумовлюють привабливість соціально-економічного середовища України і країн-членів ЄС, для виявлення на цій основі можливих невизначеностей та загроз на шляху євроінтеграційного поступу України.

Аналізуючи динаміку GCI країн ЄС та України впродовж 2012–2016 років з урахуванням того, що українська економіка за методологією ВЕФ з 2012 року класифікується у групі країн, орієнтованих на ефективність (третя група, друга стадія розвитку), можна пересвідчитись, що впродовж цього періоду серед країн-членів ЄС завжди була принаймні одна економіка, рейтинг якої був нижче, ніж в Україні:

за даними GCI 2012–2013 років нижчий рейтинг, ніж в Україні (73 ранг, 4,14 бала), мали Румунія (78 ранг, 4,07 бала), Хорватія (81 ранг, 4,04 бала) та Греція (96 ранг, 3,86 бала);

за даними 2013–2014 років нижчий рейтинг, ніж в Україні (84 ранг, 4,05 бала), був лише у Греції (91 ранг, 3,93 бала);

за даними 2014–2015 років нижчий, ніж в Україні (76 ранг, 4,14 бала), рейтинг

мали дві економіки – Хорватії (77-й ранг, 4,13 бала) та Греції (81-й ранг, 4,04 бала); за даними 2015/2016 років нижчий рейтинг, ніж в Україні (79 ранг, 4,03 бала), знову був лише у Греції (81 ранг, 4,02 бала).

Слід також зазначити, що загалом сегмент оцінок GCI усіх країн-членів ЄС упродовж середньострокового періоду (2011–2016 роки) мав тенденцію до звування при зростанні середнього рівня інноваційності (табл. 3): ранги

2011–2012 років знаходились в діапазоні від 3 до 90 (середній ранг 38,4), бальні оцінки – в межах від 5,61 до 3,92 бала (середній бал 4,69); ранги 2015–2016 років знаходились в діапазоні від 4 до 81 (середній ранг 36,4), бальні оцінки – в межах від 5,53 до 4,02 бала (середній бал 4,75). Тобто оцінки привабливості соціально-економічного середовища ЄС поліпшувались. Водночас оцінки соціально-економічного середовища України вписувались в межі оцінок останнього.

Таблиця 3

ЄС–28 і Україна: динаміка індексу глобальної конкурентоспроможності (2011–2016 рр.) та сумарного інноваційного індексу (2010–2014 рр.)

EU28	GCI 2015/2016, 140 країн			SII–14			EU28	GCI 2011/2012, 142 країни			SII–10		
	Rgci	Бал	Ранг	*	Бал	Ранг		Rgci	Бал	Ранг	*	Бал	Ранг
Німеччина	4	5,53	1	ЛЛ	0,676	3,5	Швеція	3	5,61	1	ЛЛ	0,758	1
Нідерланди	5	5,50	2	ПП	0,647	5	Фінляндія	4	5,47	2	ЛЛ	0,676	4
Фінляндія	8	5,45	3	ЛЛ	0,676	3,5	Німеччина	6	5,41	3	ЛЛ	0,689	3
Швеція	9	5,43	4	ЛЛ	0,740	1	Нідерланди	7	5,41	4	ПП	0,593	9
Великобританія	10	5,43	5	ПП	0,636	7	Данія	8	5,40	5	ЛЛ	0,697	2
Данія	12	5,33	6	ЛЛ	0,736	2	Великобританія	10	5,39	6	ПП	0,607	7
Бельгія	19	5,20	7	ПП	0,619	9	Бельгія	15	5,20	7	ПП	0,611	6
Люксембург	20	5,20	8	ПП	0,642	6	Франція	18	5,14	8	ПП	0,573	10
Франція	22	5,13	9	ПП	0,591	10	Австрія	19	5,14	9	ПП	0,556	11
Австрія	23	5,12	10	ПП	0,585	11	Люксембург	23	5,03	10	ПП	0,626	5
Ірландія	24	5,11	11	ПП	0,628	8	Ірландія	29	4,77	11	ПП	0,603	8
Естонія	30	4,74	12	ПН	0,489	13	Естонія	33	4,62	12	ПП	0,470	14
Чехія	31	4,69	13	ПН	0,447	14	Іспанія	36	4,54	13	ПН	0,399	18
Іспанія	33	4,59	14	ПН	0,385	19	Чехія	38	4,52	14	ПН	0,425	17
Литва	36	4,55	15	ПН	0,283	25	Польща	41	4,46	15	ПН	0,314	23,5
Португалія	38	4,52	16	ПН	0,403	17	Італія	43	4,43	16	ПН	0,427	15
Польща	41	4,49	17	ПН	0,313	24	Литва	44	4,41	17	СН	0,244	27
Італія	43	4,46	18	ПН	0,439	16	Португалія	45	4,40	18	ПН	0,426	16
Латвія	44	4,45	19	СН	0,272	26	Кіпр	47	4,36	19	ПП	0,491	13
Мальта	48	4,39	20	ПН	0,397	18	Угорщина	48	4,36	20	ПН	0,359	20
Румунія	53	4,32	21	СН	0,204	28	Мальта	51	4,33	21	ПН	0,343	21
Болгарія	54	4,32	22	СН	0,229	27	Словенія	57	4,30	22	ПП	0,496	12
Словенія	59	4,28	23	ПП	0,534	12	Латвія	64	4,24	23	СН	0,239	28
Угорщина	63	4,25	24	ПН	0,369	20	Словаччина	69	4,19	24	ПН	0,316	22
Кіпр	65	4,23	25	ПН	0,445	15	Болгарія	74	4,16	25	СН	0,244	26
Словаччина	67	4,22	26	ПН	0,360	22	Хорватія	76	4,08	26	ПН	0,314	23,5
Хорватія	77	4,07	27	ПН	0,313	24	Румунія	77	4,08	27	СН	0,255	25
Україна	79	4,03					Україна	82	4,00				
Греція	81	4,02	28	ПН	0,365	21	Греція	90	3,92	28	ПН	0,382	19
<i>max</i>	81,0	5,53			0,740			90,0	5,61			0,758	
<i>min</i>	4,0	4,02			0,204			3,0	3,92			0,239	
<i>max/min</i>	20,3	1,38			3,627			30,0	1,43			3,172	
<i>Середнє</i>	37,9	4,73			0,479			39,9	4,67			0,469	
<i>СерКвВід</i>	23,4	0,50			0,161			26,0	0,52			0,156	
<i>КоВар</i>	0,62	0,11			0,336			0,65	0,11			0,334	

* ЛЛ – інновац. лідери, ПП – інновац. послідовники, ПН – помірні новатори, СН – скромні новатори
Rgci – ранг за GCI, SII – сумарний інноваційний індекс Європейського інноваційного табло

Джерело: розроблено автором за [19; 21]

Простежити динаміку впливу України на рівень диференціації країн-членів ЄС за оцінками GCI в означений період можна, якщо класифікувати 28 країн-членів ЄС та Україну у статистично однорідні групи одночасно за двома параметрами: рангом (R_{gci}) у загальному списку країн і величиною бальної оцінки.

З урахуванням особливостей варіації застосованих оцінок методологія групування базується на авторському підході, в якому, по-перше, виконуються умови графічного методу класифікації В. Плюти [23, с. 33], по-друге, ранги та бальні оцінки у межах однієї групи країн не виходять за межі довірчого інтервалу.

За даними GCI 2015–2016 та 2011–2012 років було виділено по 13 груп країн (табл. 3), у межах яких ранги та бальні оцінки країн не виходять за довірчий інтервал $\bar{a} \pm \sigma$ (Україна класифікується у 13 групі, найгірші оцінки). З табл. 3 видно, що впродовж означеного періоду ідентифікація соціально-економічного середовища ЄС за числом статистично однорідних груп країн, які можна виділити за рангом та бальною оцінкою інтегрального GCI, не змінилася. З одного боку, це свідчить, що Україна не погіршує диференціацію ЄС за рівнем конкурентоспроможності. З іншого, враховуючи зменшення сегментів рангів та бальних оцінок країн, це є ознакою достатньо повільного вирівнювання країн-членів ЄС за цим показником і формування більш однорідного конкурентоспроможного європейського середовища.

Якщо здійснити класифікацію країн-членів ЄС і України за тією ж методологічною процедурою, але збільшивши довірчий інтервал до $\bar{a} \pm 2\sigma$, тенденція до зростання однорідності європейського соціально-економічного середовища за рівнем конкурентоспроможності простежується значно чіткіше.

Так, за даними GCI 2011–2012 років європейське соціально-економічне середовище ідентифікується чотирма статистично однорідними групами країн (у порядку зростання рангу GCI та зменшення бальної оцінки, що можна

простежити за табл. 3): перша група (5 країн) – Швеція, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Данія; друга група (6 країн) – Великобританія, Бельгія, Франція, Австрія, Люксембург, Ірландія; третя група (16 країн) – Естонія, Іспанія, Чехія, Польща, Італія, Литва, Португалія, Кіпр, Угорщина, Мальта, Словенія, Латвія, Словаччина, Болгарія, Румунія, Хорватія; четверта група (1 країна) – Греція.

За рангом та бальною оцінкою GCI Україна потрапляє до третьої групи країн, довірчий інтервал якої за рангами визначається сегментом 82,4–23,0, а за бальними оцінками – 4,66–4,02.

За даними GCI 2015–2016 років європейське соціально-економічне середовище ідентифікується лише двома статистично однорідними групами країн: перша група (11 країн) – Німеччина, Нідерланди, Фінляндія, Швеція, Великобританія, Данія, Бельгія, Люксембург, Франція, Австрія, Ірландія; друга група (17 країн) – Естонія, Чехія, Іспанія, Литва, Португалія, Польща, Італія, Латвія, Мальта, Румунія, Болгарія, Словенія, Угорщина, Кіпр, Словаччина, Хорватія, Греція.

За цією класифікацією Україна потрапляє до другої групи країн, довірчий інтервал якої за рангами визначається сегментом 82,5–19,0, а за бальними оцінками – 4,79–3,99.

Слід також звернути увагу, що асиметрія рангів GCI країн ЄС (розраховується як відношення найбільшого рангу GCI до найменшого: $\max_i / \min_j$, $i, j = 1, 2, \dots, n$) за означений період зменшилась з 30,0 разів до 20,3 раза (на 32,3%). Асиметрія бальних оцінок зменшилась з 1,43 до 1,38 раза (на 3,5%).

Отже, аналіз даних ВЕФ доводить, що оцінки соціально-економічного середовища України за величиною GCI з 2011 по 2016 рік повністю вписувались у відповідні сегменти оцінок для країн-членів ЄС (табл. 3). Тому є підстави вважати, що на тлі загальної тенденції до покращення однорідності європейського соціально-економічного середовища за рівнем конкурентоспроможності Україна не може вважатись генератором непе-

редбачуваних соціально-економічних та суспільно-політичних невизначеностей і загроз при її інтеграції в європейський соціально-економічний та науково-інноваційний простір і, відповідно, не створює несприятливих умов для погіршення його інвестиційної привабливості.

Інноваційними лідерами (найвищий рівень інноваційності) у цей період за оцінками сумарного інноваційного індексу (SII) Європейського інноваційного табло [21] (табл. 3, дані GCI 2011–2016 років відповідають даним SII 2010–2014 років) були ті ж самі країни: Швеція, Данія, Німеччина, Фінляндія. Причому рівень інноваційності країн цієї групи зріс лише у Данії – з 0,697 до 0,736 бала. У решті країн він знизився або залишився без змін. Однак зростання SII Данії обумовило зростання середнього рівня інноваційності означеної групи країн з 0,705 до 0,707 бала (на 0,3%). Її однорідність за SII також покращилася: асиметрія SII зменшилась з 1,121 до 1,095 раза (на 2,4%).

Група країн – інноваційних послідовників (друга група за рівнем інноваційності) за означений період зменшилась з 10 до 8 країн. Кіпр та Естонія потрапили в групу помірних новаторів. А середній рівень інноваційності цієї групи країн зріс із 0,563 до 0,610 бала (на 8,3%). Покращилася також її однорідність: асиметрія SII зменшилась із 1,332 до 1,212 раза (на 9,0%).

Група країн – помірних новаторів (третья група за рівнем інноваційності) зросла з 10 до 13 країн. Окрім Кіпру та Естонії вона доповнилась ще й Литвою, яка до цього класифікувалась як скромний новатор. Середній рівень інноваційності означеної групи країн зріс із 0,371 до 0,385 бала (на 3,8%), а однорідність погіршилась: асиметрія SII зросла з 1,360 до 1,728 раза (на 27,1%).

Група країн – скромних новаторів (четверта група за рівнем інноваційності) зменшилась з 4 до 3 (Латвія, Болгарія, Румунія). Середній рівень інноваційності означеної групи країн зменшився з 0,246 до 0,235 бала (на 4,5%). Однорідність також погіршилась: асиметрія SII зросла з 1,067 до 1,333 раза (на 25,0%).

Загалом інноваційність соціально-економічного середовища країн-членів ЄС упродовж 2010–2014 років за оцінками SII зросла з 0,543 до 0,555 бала (на 2,2%). Водночас привертає увагу та обставина, що при загальному зростанні інноваційності економік країн-членів ЄС їх диференціація за цим показником також зростає: асиметрія SII зросла з 3,172 до 3,627 раза (на 14,3%).

Отже, впродовж середньострокового періоду (2010–2014 роки) найгірші показники інноваційного розвитку були характерні для країн ЄС, що класифікуються як скромні новатори. В цій групі країн погіршилися і середній рівень інноваційності економік, і однорідність. Група країн – інноваційних лідерів також не змогла забезпечити суттєве нарощування інноваційних можливостей за означений період, але її однорідність певною мірою покращилася. Таким чином, нарощування інноваційного потенціалу ЄС відбулося в основному за рахунок країн – інноваційних послідовників та помірних новаторів (21 країна). А на зростання ж диференціації країн-членів ЄС за рівнем інноваційного розвитку вплинули помірні та скромні новатори (16 країн).

Слід зазначити, що поки Україна не входить до списку країн, для яких розраховується SII Європейського інноваційного табло. Але враховуючи суттєву кореляцію між бальними оцінками GCI та SII (для GCI 2015–2016 років та SII 2014 року коефіцієнт кореляції Спірмена дорівнював 0,814, Пірсона – 0,872; для GCI 2011–2012 років та SII 2010 року, відповідно, 0,808 та 0,896; критична величина коефіцієнта кореляції Спірмена складає 0,375, Пірсона – 0,48), можна припустити, що інноваційність соціально-економічного середовища України в досліджуваний період вписувалась в сегмент оцінок інноваційності соціально-економічного середовища країн-членів ЄС і за Європейським інноваційним табло.

На підставі класифікації країн ЄС та України у статистично однорідні групи (табл. 3) можна припустити, що в Європейському інноваційному табло Укра-

їна знаходиться у списку скромних новаторів. Таке припущення підтверджується, зокрема, дослідженнями І. Ю. Єгорова [24, с. 90], згідно з якими СІІ у 2014 році для України був кращим, ніж для Болгарії.

Отже, за оцінками Європейського інноваційного табло розвиток соціально-інноваційних процесів в сучасній Україні не створює тих невизначеностей, які б сприяли непередбачуваному погіршенню інноваційно-інвестиційної привабливості європейського соціально-економічного середовища при інтеграції України в його науково-інноваційний простір.

Висновки. Аналіз даних GCI за 2009–2016 роки дає підстави вважати, що соціально-економічне середовище України має тенденцію до покращення інноваційно-інвестиційної привабливості, однак воно все ще залишається інноваційно-периферійним стосовно економічно розвинених європейських економік. Враховуючи ж сучасні тенденції європейської науково-технологічної та інноваційної політики до нарощування соціального потенціалу інноваційного розвитку шляхом залучення кваліфікованих фахівців з інших країн, зрозуміло, що без удосконалення національної науково-технологічної та інноваційної політики Україна і надалі залишатиметься інноваційно-периферійною.

Такий ризик, зокрема, обумовлюється тим, що науково-технологічна та інноваційна політика ЄС безперервно продукує нові виклики для науково-інноваційного потенціалу української економіки. Так, у травні 2016 року Європейським парламентом було схвалено нові узгоджені правила в'їзду і перебування на території ЄС громадян, які приїжджають з країн, що не входять в ЄС, з метою навчання та проведення досліджень. Ці правила покликані спростити процедуру в'їзду і поліпшити умови перебування в ЄС для інтернів, волонтерів, студентів і

дослідників усього світу. Нові правила, які стосуються лише студентів та дослідників, забезпечують:

- студентам і дослідникам – право протягом як мінімум дев'яти місяців після закінчення навчання або дослідження перебувати на території ЄС для пошуку роботи або започаткування бізнесу, за умови корисності їх навичок для Європи;

- студентам і дослідникам – право більш вільного переміщення по території ЄС. У перспективі їм немає необхідності подавати документи для отримання візи, необхідно лише повідомити державу-члена ЄС, куди вони планують приїхати (наприклад, при обміні на один семестр). Більше того, дослідники матимуть можливість пересуватися по території ЄС впродовж більш тривалого терміну, ніж це допустимо зараз;

- дослідникам – право привезти з собою членів сім'ї, які, в свою чергу, отримують право працювати під час перебування в Європі;

- студентам – право працювати як мінімум 15 годин на тиждень.

Держави-члени ЄС мають два роки на приведення своїх законодавств у відповідність до цих положень [25].

Євроінтеграційні прагнення України обумовлюють необхідність більш ретельного вивчення сутнісних ознак привабливості соціально-економічного середовища країн-членів ЄС та формування на цій основі державної науково-технологічної та інноваційної політики, спроможної упереджувати можливі виникнення певних невизначеностей та загроз на євро інтеграційному шляху.

Дослідження також доводить, що в контексті сучасного світового розвитку та інноваційної периферійності вітчизняної економіки беззаперечною для України є необхідність формування нової парадигми науково-технологічної та інноваційної політики, яка була б спрямована на сприяння інноваційно-творчої діяльності усіх верств населення та нарощування її соціальної маси.

1. Декларація ЄС щодо України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu_ukraine/chronology/index_uk.htm .

2. *Про основні напрями зовнішньої політики України* : постанова Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> .
3. *Communication from the Commission Europe 2020: A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive growth* [Electronic Resource]. – Access mode: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> .
4. *OECD Science, Technology and Industry Outlook 2014* [Electronic Resource]. – Access mode: <http://ifuturo.org/documentacion/Science%20Technology%20and%20Industry%20Outlook%202014.pdf>.
5. *Золотарева А. Ф.* Актуальные проблемы формирования и развития инновационной экономики РФ / Золотарева А. Ф., Савина М. В., Степанов А. А., Степанов И. А. – М. : АМА-ПРЕСС, 2010. – 228 с.
6. *Інноваційна Україна 2020* : національна доповідь / За заг. ред. В. М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
7. *Федулова Л. І.* Технологічна політика: глобальний контекст та українська практика : монографія / Л. І. Федулова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 844 с.
8. *Про створення Державного інноваційного фонду* : постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.1992 № 77 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ndipzir.org.ua/>
9. *Про інноваційну діяльність* : закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV / ВВР України, 2002, № 36, ст. 266 / остання редакція від 05.12.2012 р.
10. *Global Competitiveness Report 2015–16* [Electronic Resource]. – Access mode: <http://www3.weforum.org/gcr> .
11. *The 2016 IMD World Competitiveness Scoreboard* [Electronic Resource]. – Access mode: <https://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/scoreboard.pdf> .
12. *Заславская Т. И.* Социальные трансформации в России в эпоху глобальных изменений / Т. И. Заславская, В. А. Ядов // Социологический журнал. – 2008. – № 4. – С. 8–22.
13. *Abramovitz M.* Two Centuries of American Macroeconomic Growth. From Exploitation of Resource Abundance to Knowledge-Driven Development [Electronic Resource] / M. Abramovitz, P. David. – Access mode: <http://www.merit.unu.edu/publications/rmpdf/1994/rm1994-027.pdf> .
14. *Temple J.* Social Capability and Economic Growth / J. Temple, P. Johnson // The Quarterly Journal of Economics. – 1998. – Vol. 113. – No. 3 – P. 965–990.
15. *Fagerberg J.* The Role of “Capabilities” in Development: Why Some Countries Manage to Catch up While Others Stay Poor [Electronic Resource] / J. Fagerberg, M. Srholec. – Access mode: http://www.dime-eu.org/files/active/0/WP2007_8Fagerberg.pdf.
16. *Соціальний потенціал інноваційного розвитку економіки: українські реалії* / Под ред. академіка НАН України В. М. Вороны, д. соц. н. Т. О. Петрушиной. – К. : Інститут соціології НАН України, 2014. – 353 с.
17. *Porter M. E.* Executive Summary: Competitiveness and Stages of Economic Development [Electronic Resource] / M. E. Porter, J. D. Sachs, J. W. McArthur. – Access mode: http://www.weforum.org/pdf/Gcr/GCR_01_02_Executive_Summary.pdf .
18. *McArthur J. W.* The Growth Competitiveness Index: Measuring Technological Advancement and Stages of Development [Electronic Resource] / J. W. McArthur, J. D. Sachs. – Access mode: http://earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2002/WorldEconomicForum_2001-2002_GlobalCompetitiveness-Report2001-2002_GrowthCompetitivenessIndex.pdf
19. *Global Competitiveness Report 2009–16* [Electronic Resource]. – Access mode: www.weforum.org/gcr .
20. *World Investment Report 2014* [Electronic Resource]. – Access mode: http://unctad.org/en/Publication-sLibrary/wir2014_en.pdf .
21. *Innovation Union Scoreboard 2015* [Electronic Resource]. – Access mode: http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards/index_en.htm .
22. *Prodi R.* EU should Welcome Ukraine as a Partner for Europe’s Own Good [Electronic Resource] / R. Prodi. – Access mode: <http://www.csmonitor.com/Commentary/Opinion/2013/0402/EU-should-welcome-Ukraine-as-a-partner-for-Europe-s-own-good> .

23. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта ; пер. с пол. В. В. Иванова ; науч. ред. В. М. Жуковской. – М., 1980. – 151 с.
24. Єгоров І. Ю. Інноваційне табло ЄС та визначення місця у ньому України / І. Ю. Єгоров // Вісник НАН України. – 2016. – № 5. – С. 87–91.
25. *New Rules to Attract non-EU Students, Researchers and Interns to the EU* [Electronic Resource] / European Parliament. – Access mode: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20160504IPR25749/New-rules-to-attract-non-EU-students-researchers-and-interns-to-the-EU>.

Одержано 24.08.2016

В. М. Головатюк

Трансформация евроинтеграционного потенциала национальной экономики

Инвестиционная привлекательность инновационной сферы украинской экономики в сравнении со странами-членами ЕС исследована по данным индекса глобальной конкурентоспособности (GCI) (2009–2016 годы) и его фактор-составляющим, а также суммарного инновационного индекса (SII) Европейского инновационного табло (2010–2014 годы). Хотя позиция Украины по интегральному GCI и его фактор-составляющим в течение 2009–2016 годов имеет тенденцию к улучшению, экономика Украина выглядит достаточно скромно в сравнении с экономиками стран-членов ЕС по оценкам как GCI, так и SII. Украина по инновационности экономики находится на далекой периферии от стран – инновационных лидеров ЕС. Однако оценки социально-экономической среды Украины по GCI с 2011 по 2016 год полностью вписывались в соответствующие сегменты оценок для стран-членов ЕС. Это означает, что Украина не может считаться непредвиденным генератором неопределенностей и угроз при ее интеграции в европейское социально-экономическое и научно-инновационное пространство и, следовательно, не создает условий для ухудшения его инвестиционной привлекательности. Исследование показывает, что в контексте современного мирового развития для социально-экономической среды Украины бесспорной является необходимость формирования новой парадигмы научно-технологической и инновационной политики, которая была бы направлена на содействие инновационно-творческой деятельности всех слоев населения и наращивание ее социальной массы.

Статья является продолжением исследования особенностей механизмов интеграции Украины в социально-экономическую среду ЕС, рассмотренных в статье «Инновационность украинской экономики в контексте европейской интеграции».

Ключевые слова: инновационное развитие, инвестиционная привлекательность, научно-инновационная политика, социально-экономическая среда, глобальный индекс конкурентоспособности, фактор-составляющая, социальный потенциал инновационного развития.